

Diskuze o budoucnosti Evropské unie v 21. století

LENKA ROVNÁ

Evropský integrační proces prošel mnoha fázemi svého vývoje. Jeho vznik po druhé světové válce doprovázela snaha o zabránění novému světovému konfliktu a o posílení spolupráce především v hospodářské oblasti. Rozdělená Evropa a bipolární svět jistě napomáhaly k posilování evropské integrace. Evropská společenství prošla několika vlnami rozšíření a ustavila se do své současné podoby evropské patnáctky.

Rozpad bilaterálního světa počátkem 90. let minulého století však postavil před evropský integrační proces nové výzvy. Současně s procesem prohlubování (*deepening*) se členské státy na kodaňském summitu v roce 1993 shodly na rozšíření (*widening*) a na vytvoření evropské spolupráce zahrnující celý kontinent.

Evropská unie stojí před výzvami, které před ni klade nejen nové tisíciletí a jeho nová paradigmatata, ale táže se po své vlastní budoucnosti a hledá nové vize. K nim patří i odpověď na vyřešení dichotomie budoucího uspořádání Evropy na federální (*nadnárodní*) či mezistátní úrovni (*mezivládní, integovernmental*). Tyto nové fenomény – snaha přiblížit Unii občanovi i nové úkoly, které před EU stojí – přivedly Evropskou unii k zahájení diskuze o budoucnosti Evropy a o jejím konečném uspořádání – tzv. *finalité*.

Summit Evropské rady v Nice v prosinci 2000 v deklaraci o budoucnosti Unie konstatoval, že jsou již připraveny reformy potřebné k rozšíření a že je otevřena cesta k přijetí nových členů EU. Zároveň vyzval k široké a hluboké diskuzi o další budoucnosti Unie. Přitom požádal švédské a belgické předsednictví, aby ve spolupráci s Komisí a za účasti Evropského parlamentu zahrnuly do široké diskuze představitele národních parlamentů a všechny ty, kteří se podílejí na vytváření veřejného mínění, především politické, ekonomické a univerzitní kruhy, představitele občanské společnosti a další. Zapojení kandidátských zemí má být definováno v průběhu diskuze samotné.¹

Úkol zahájit diskuzi o budoucnosti Evropy začalo během svého předsednictví plnit Švédsko a prvním krokem se stala zpráva ze summitu Evropské rady v Göteborgu v červnu 2001. Na ni navázal summit v belgickém Laeken v prosinci 2001. Mezivládní konference v roce 2004 by pak měla zhodnotit jeho závěry, realizovat je v praxi a přinést rovněž odpovídající změny ve smlouvách EU.

Za hlavní otázky k diskuzi deklarace vytipovala následující okruhy problémů:

- vytvořit a monitorovat přesnější rozdělení pravomocí mezi Evropskou unií a členskými státy při zachování principu subsidiarity,
- určit statut Charty základních práv přijaté v Nice v souladu se závěry Evropské rady v Kolíně,
- zjednodušit smlouvy ve snaze učinit je jasnějšími a srozumitelnějšími bez změny jejich smyslu,
- určit roli národních parlamentů v evropské architektuře.

Přitom deklarace zdůraznila nutnost zlepšit a kontrolovat demokratickou legitimitu a průhlednost Unie a jejích orgánů, a tím je přiblížit i občanům členských států.² Postupující diskuze se ovšem opírá o teoretické základy a reflexe dějin integračního procesu s hlubšími kořeny a zázemím, které je třeba připomenout.

EVROPSKÁ INTEGRACE – KONCEPTY A TEORIE

Evropské dějiny zaznamenaly více snah a pokusů o její sjednocení. Do historie vešel i český král Jirí z Poděbrad, jehož projekt Ligy evropských panovníků nalezneme téměř

ve všech učebnicích, které se zabývají evropským integračním procesem v jeho historické perspektivě a jeho myšlenkovými zdroji.³

„Uzdravující“ se Evropa se po roce 1945 vzpamatovávala z traumatického válečného zážitku a hledala cesty k zabránění novému konfliktu mezi národními státy. Vestfálský model národních států jako exkluzivních nositelů suverenity se přežil.⁴ Tyto předpoklady podporovala skutečnost, že západoevropské země procházely procesem transformace, v němž se již vytvořené vzorce politické autority měnily a začala vznikat jakási nová státní struktura „nad národními státy“.⁵ Po druhé světové válce integrační proces vyvolal otázku, zda jde o vytvoření nového „postnárodního“ politického systému, v němž by se postupně „rozpouštěla“ autorita jednotlivých států.

Uvědomování si zvyšující se role a rovněž nezbytnosti spolupráce i určité integrace přináší též snahu teoreticky tyto procesy pojmenovat. Ernst Haas, jeden z nejvýznamnějších teoretiků evropské integrace na počátku druhé poloviny 20. století, napsal: Integrace je „proces, při němž političtí aktéři v několika určitých národních institucích jsou připraveni přenést svou loajalitu, očekávání a politické aktivity směrem na nové centrum, jehož instituce vlastní či požadují jurisdikci nad dřívějšími národními státy. Nakonec dochází k posílení procesu politické integrace v nové politické komunitě, nadřazené té předcházející.“⁶ Mnozí další (mezi nimi i Karl Deutsch) chápali integraci jako tvoření komunit bezpečnosti či zón míru mezi státy a národy, aniž by požadovali změny ve formě státnosti.⁷

Mnozí autoři se při chápání evropské integrace zaměřovali na popis institucí jako politického systému a zdůrazňovali interakci mezi dříve uzavřenými autonomními jednotkami.⁸ Právě na tuto různorodost přístupů upozornil Andrew Moravcsik: „Vytvoření evropského společenství patří k nejúspěšnějším úspěchům moderní světové politiky, ovšem je zde velmi málo porozumění pro jeho příčiny.“⁹ Autoři hledají odpovědi na teoretické „zakotvení“ evropské integrace při analýze historického vývoje evropského společenství.¹⁰ Podle názoru některých autorů se evropský integrační proces zaměřuje výlučně na ekonomické aspekty,¹¹ avšak právě Andrew Moravcsik společně s dalšími autory argumentoval, že pouze ekonomické aspekty jsou zjednodušující a že při vytváření jednotného trhu nehrály vždy nejdůležitější a rozhodně nikoli jedinou roli.¹²

Představy a míra společného evropského integračního procesu se lišily a stále liší. V podstatě vykristalizovaly ve dva základní směry – *federální* (nadmárodní) a *mezivládní* (intergovernmentální), které doprovázejí mnohé nuance. Měřítkem se stalo, do jaké míry žádají udržení nadřazenosti národního státu v rozhodovacím procesu či do jaké míry připouštějí nebo doporučují přenesení určitých pravomocí na nadnárodní orgány.¹³

Zastánci nadnárodního modelu, *federalisté* – jak poukazuje Altiero Spinelli –, upozorňují na to, že národní státy ztratily schopnost garantovat politickou a ekonomickou bezpečnost svých občanů. Tuto bezpečnost by měly zajistit pouze evropské orgány, které by měly být voleny v přímých volbách.¹⁴ Federalistický model je považován za velmi elastický a často kontroverzní přístup vzhledem ke své teoretické nevyjasněnosti a nevymezenosti. Na jedné straně územní jednotky předávají část rozhodování do společného centra, na druhé straně jim zůstává značná část autonomie. Tím dochází ke kombinaci jednoty a různosti v rámci systému. Nejasná je však míra rozdělení pravomocí mezi jednotlivými stupni rozhodovacího procesu.

Ovšem na straně jedné stály teorie a na straně druhé dynamické dějiny tohoto myšlenkového proudu. Federalistické hnutí působilo v Evropě již po první světové válce, i když ve velmi idealistické podobě, kterou mu vtiskl hlavně francouzský ministr zahraničních věcí Aristide Briand svým plánem na vytvoření Spojených států evropských z roku 1929.¹⁵ Upravený dokument o rok později nesl název *Memorandum sur l'organisation d'Union Fédérale Européenne*.¹⁶

Největšího rozkvětu v meziválečném období získalo integrační úsilí Richarda Nikolause Coudenhove-Kalergiho, občana Československa, který publikoval v roce 1923 programový spis *Pan-Europa*. Sjednocená Evropa měla být budována po etapách. První z nich

by se zaměřila především na výchovu a přípravu k evropanství, další by pak vedly přes volné konfederativní uspořádání Evropy, přes funkční kontinentální celní unii až k ustavení Spojených států evropských s odpovídajícími celoevropskými institucemi.¹⁷

S využitím myšlenek i ohromné organizační iniciativy Coudenhove-Kalergiho bylo od roku 1924 zakládáno *paneuropské hnutí*, nazvané Panevropská unie, vydávající měsíčník *Panuropa*. V jednotlivých evropských zemích vznikaly národní organizace, v čele československé stál ministr zahraničních věcí Edvard Beneš.¹⁸ Dalšímu rozvoji panevropského hnutí zabránila politika nacistického Německa a Evropa zažila dosud nejstrašnější válku ve svých dějinách.

Po skončení druhé světové války došlo k obnovení evropského hnutí na různých základech. Nejznámější britský státník Winston Churchill ve svém projevu v Curychu v září 1946 žádal vytvoření Spojených států evropských. Svého kolegu, který stál na pozicích unionismu, předčili mnozí kontinentální Evropané, kteří stáli na radikálnějších federalistických pozicích a v jejichž čele byl právě Spinelli a jím vytvořená Unie evropských federalistů. Oba proudy – unionistický a federalistický – se střetly na Kongresu Evropy v květnu 1948 v Haagu. Oba směry se shodly na nutnosti vytvořit mezinárodní organizaci s parlamentním orgánem. Podle názoru unionistů se měl stát poradním orgánem výboru vládních ministrů, zatímco podle názoru federalistů měl vytvořit ústavu Spojených států evropských.¹⁹

Sami federalisté se mezi sebou dělí na ty, kteří prosazují postupnou cestu k federálnímu uspořádání Evropy, tedy *gradualisté*. K nim patřil např. Jean Monnet či zastánci „velkého třesku“, kteří by pomocí ústavy zavedli federální Evropu v takové podobě, po jaké toužil Spinelli.²⁰

K další teoretickým proudům blízkým federalismu patří *funkcionalismus* se svým hlavním představitelem Davidem Mitranym.²¹ Tento směr, nebo spíše přístup, který čerpal z liberální tradice, za své předchůdce považoval Kanta, Woodrowa Wilsona a mnoho dalších, kladl na první místo uspokojování potřeb občanů. Jeho imperativ zněl: „*Forma má odpovídat funkci*.“²² Tu však často národní státy neplnily, a proto funkcionalisté hledali pomoc u nadnárodních institucí, ovšem pouze tehdy, pokud by splnily svou funkci ve vztahu k občanovi. Přitom argumentovali vnitřní dynamikou integračního procesu, při které státy spolupracovaly v určitých oblastech a vytvářely si k tomu nové instituce. Byli přesvědčeni o tom, že některé potřeby občanů by mohly být uspokojovány lépe bez existence konvenčních národních teritorií.

Názorově blízká teorie *transakcionalismu*, podporovaná především Karlem Deutschem, bývá nazývána též pluralitním či komunikačním přístupem a zkoumá mnohočetné vazby mezi jednotlivými společenstvími jako základy integračního procesu. Podle názoru transakcionalistů čím více komunikace a vazeb mezi jednotlivými státy bylo realizováno, tím je menší pravděpodobnost konfliktu.²³ Ideově nepřilíživý vzdálený *supranacionalismus* předpokládá vznik institucí a sítí vytváření politik v nadstátní rovině. Mnozí autoři dokazovali, že k tomuto procesu vlastně již docházelo. Např. v oblasti justice má evropské právo přednost před národním, v oblasti exekutivy probíhají každodenní mezistátní kontakty a vzájemná funkční závislost, sektorální spolupráce (např. odborů životního prostředí) a vytvářejí se funkční sítě přes národní hranice. Vzhledem k tomu, že vzájemně spolupracují pouze určité části státní správy, hovoříme o „fragmentálním přístupu“ (tzv. *fragmentation approach*).²⁴

Mnohé teorie evropského integračního procesu trpěly příliš velkým odtržením od praktického života. Nejbliže se ke strategiím architektů evropského integračního procesu přiblížil a zanechal svou stopu i na Monnetově metodě *neofunkcionalismus*. Podle názoru nejvýznamnějšího představitele neofunkcionalismu Ernsta Haase Monnetova metoda spočívala v analýze přibližujících se preferencí a zájmů různých aktérů v Evropě: „*Sbližující se ekonomické cíle zakotvené v byrokratickém, pluralistickém a průmyslovém životě moderní Evropy dodaly zásadní hybnou sílu. Technici, plánovači, průmysloví vynálezci a odboráři usplňují [integrační – pozn. aut.] hnutí, nikoli politici, učenci, básníci a spisovatelé.*“²⁵

Neofunkcionalisté navrhovali pomalou integraci nejprve na úrovni „nižší“ politiky, ale v ekonomicky strategických oblastech, jakými byla např. ocel a uhlí, chtěli vytvořit nadnárodní instituci, která by neohrozila národní zájmy států. Integrace jednotlivých ekonomických sektorů měla vytvářet funkční tlak na politickou sféru, v jejímž důsledku by pak docházelo ke graduálnímu provazování národních ekonomik. Tím by se vyvolával tlak na další instituční zakotvení této spolupráce na evropské úrovni, v podstatě politická integrace by se stala nemyslitelnou součástí a produktem ekonomické integrace.²⁶ „Přelévání“ kooperace i do dalších oblastí se nazývá „*spillover*“.

V 50. a 60. letech se teorie neofunkcionalismu, která se inspirovala i behaviorismem, zaměřovala na studium politických procesů spíše než na roli institucí. Ernst Haas a Leon Lindberg dospěli k závěru, že hybatele integračního procesu nepředstavuje technokratický automatismus vývoje, jak navrhoval funkcionální Mitrany, ale aktéři, politické a ekonomické elity, vedené vlastními zájmy. Ze střetů těchto zájmů a z jejich interakce vyrostle další integrace, a to spíše jako proces než jako výsledek.²⁷

Do opačného *mezivládního* či *intergovernmentálního* tábora, k němuž má blízko realismus a neorealismus, patřili např. Hans Morgenthau a Henry Kissinger. Ti považují stát za nejdůležitějšího aktéra mezinárodní politiky.²⁸ Andrew Moravcsik a mnozí další zastánci intergovernmentalismu odmítali četné hlasy zpochybňující budoucnost národního státu.²⁹ Rychlé změny v integračním procesu se podle jejich názoru mohou uskutečnit pouze tehdy, pokud odpovídají zájmům národních států.³⁰ Moravcsik dospěl k závěru, že „*primární zdroj integrace leží v zájmech států samotných a svou relativní sílu si každý z nich přináší do Bruselu sám*“.³¹ Intergovernmentalisté, zastánci mezivládního přístupu, se obávali zintenzivnění procesu integrace, který podle jejich názoru hrozil ztrátou národní suverenity.

Naproti tomu David Mitrany vysvětloval, že nehrozí ztráta suverenity, protože národní státy podle jeho mínění spolupracují proto, aby dosáhly určitého cíle v daný čas. Robert Keohane a Stanley Hoffman zase vysvětlovali, že jde o sdružení suverenity, nikoli o její přesun ze státu na nadstátní instituci. Zároveň upozorňovali také na to, že institucionální změny v Evropské unii jsou způsobeny adaptací na tlaky globální ekonomiky. Leon Lindberg a Stuart Scheingold zastávali názor, že každý zisk do evropské banky neznamená ztrátu na národní úrovni, ale naopak. Ernst Haas spatřoval v nadnárodním principu styl rozhodování, při němž se hledá dosažení souhlasu a kompromisu ve společném zájmu.³²

Koncept národních zájmů se však ve sjednocující se Evropě nejevil jako protichůdný k uplatňování nadnárodních zájmů, tedy Evropy jako celku.³³ Prosperující mírová Evropa, která zajistí důstojný a svobodný život svým občanům představuje součást národního zájmu každé země.³⁴

Srovnání realismu a funkcionalismu

	<i>Realismus</i>	<i>Funkcionalismus</i>
Hlavní cíle aktérů	Vojenská bezpečnost	Mír a prosperita
Prostředky státní politiky	Vojenská síla a ekonomické nástroje	Ekonomické prostředky a akty politické vůle
Síly za vytvářející se agendou	Potenciální posuny v rovnováze sil a bezpečnostní hrozby	Vzájemná výhodnost a rostoucí logika sektorové integrace
Politická témata	Důraz na vysokou politiku, jako je bezpečnost a obrana	Počáteční důraz na nízkou politiku, jako je ekonomika a sociální otázky
Role mezinárodních organizací	Malá, omezená moc států a důrazem na vojenskou moc	Výrazná, protože nové, funkční mezinárodní organizace formulují politiku a stávají se stále více zodpovědné za její zavedení do praxe

Postihnout veškeré teorie evropské integrace, o nichž vzniklo mnoho prací, by vyžadovalo mnohem větší prostor. V každém případě však pojmy jako federální, mezivládní, nadnárodní, funkcionalistický či neofunkcionalistický a mnohé další mají pouze omezenou platnost, i když napomáhají k pochopení evropského integračního procesu v celé jeho šíři a komplexnosti jeho dalšího vývoje.³⁵ Teoretická východiska nám ovšem slouží jako východisko k lepšímu pochopení diskuze o finalitě Evropy.

VSTŘÍC 21. STOLETÍ

Evropský integrační proces se nachází na jedné z mnoha křižovatek svého dalšího vývoje, jehož cílem by mělo být „*položít evropský integrační proces na solidní demokratický základ, jinými slovy modernizovat ho a redefinovat za účasti občanů*“, jak zahájil diskuzi o budoucnosti Evropy na webových stránkách Evropské unie předseda belgické vlády a ve druhé polovině roku 2001 představitel země předsedající Evropské unii Guy Verhofstadt.³⁶ Peter Ludlow, zakladatel prestižního Centra pro evropská politická studia (CEPS) v Bruselu, poznamenal, že nejde o začátek konce Evropské unie, ale naopak o konec začátku evropského integračního procesu. Pionýrská léta skončila, nyní se buduje vyspělé společenství.³⁷

Při hledání nové podoby evropského integračního procesu je třeba vycházet z toho, že současný svět charakterizují nové fenomény:

- Postupující globalizace ve všech sférách života je spojena se stále větší propojeností světa pomocí moderních komunikačních technologií.
- Vytváření „*systému, v němž je suverenita rozptýlena v určité síti propojující vedle států také nejrůznější další aktéry. Tento nový typ pospolitosti je založen na systému překrývající se jurisdikcí, členěných autorit, loajality k několika subjektům současně a pocitu souběžné příslušnosti k více entitám.*“³⁸
- Protiváhu globalizace a integrace představuje stále sílící proces decentralizace, dezintegrace a regionalizace.

Tyto procesy probíhají v podstatě ve třech rovinách:

- na nadnárodní úrovni,
- na úrovni národního státu,
- na úrovni místní či regionální.

Posilování a přesun pravomocí na nadnárodní úroveň současně doprovázejí a posilují i místní úlohu. Někteří politologové i politici v této souvislosti hovoří o oslabování role národního státu, dokonce používají termíny „*the death of nation state*“ či „*withering of a state*“,³⁹ tedy mizení role státu. Nepochybně dochází k přesunům části suverenity buď na úroveň nadnárodní, tedy v případě zemí Evropy především na Evropskou unii, či na místní úroveň. V procesu evropské integrace však hrály již od jejího založení klíčovou roli národní státy a je to především přiblížení národních zájmů v moderním chápání na evropské úrovni, jež je hlavním motorem rozvoje Evropy. Nezastupitelná role patří evropské občanské společnosti.

Jak ale dokázalo např. irské referendum v červnu 2001, evropští občané se však cítí od evropského integračního procesu vzdáleni, poukazují na jeho demokratizační deficit, na nepřehledné struktury, na příliš složitý jazyk, na těžko čitelné dokumenty a na celkovou exkluzivitu bruselské byrokracie. Proto Peter Ludlow, zakladatel CEPS, napsal: „*Monnetova metoda je skončena. Státy a občané ztratili chuť se dále integrovat.*“⁴⁰ Jaká je však skutečnost? Monnet ještě před skončením druhé světové války dospěl k závěru, že v Evropě nebude mír, pokud se státy obnoví na základě státní suverenity se vším, co k tomu patří, včetně prestižní politiky ekonomického protekcionismu. Podle názoru tohoto francouzského vysokého státního úředníka a vizionáře měly evropské státy vytvořit federaci nebo „evropskou entitu“.⁴¹

Ani Jacques Delors nezapomíná na Monnetův cíl, když tento bývalý předseda Komise EU žádá posílení nadnárodních zájmů v unijních diskuzích: „*V Nice vládla odporná atmosféra. Není třeba to opakovat. Je třeba, aby kandidátské země věřily, že Nice nevyjadřuje*

*atmosféru evropských summitů. Vraťme se k rodinnému duchu, který našťstí dominoval na-
ší činnosti v letech 1985 až 1991.*“⁴² Delors svým emotivním hodnocením kritizoval snahu
jednotlivých členských států hájit především své vlastní zájmy na úkor společných zájmů.

Jak je patrné, nastupující diskuze o budoucnosti Evropy do určité míry čerpá z inte-
gračních koncepcí, přihlíží k dichotomii federálního či mezivládního uspořádání budoucí
Evropy, aniž by se pevně a nekompromisně postavila na jednu či druhou stranu.

NĚMECKO UDÁVÁ TÓN

Jedním z impulzů k diskuzi o další vizi pro Evropu se stala mezivládní konference, kte-
rá vyvrcholila summitem v Nice v prosinci 2000. Evropská rada zde schválila deklaraci
o budoucnosti Evropské unie, která uložila švédskému a belgickému předsednictví zahá-
jit širokou diskuzi, zahrnující evropské instituce, národní parlamenty, veřejné mínění, ne-
vládní organizace, sociální partnery, akademický svět a mnohé dalších.⁴³

Impulzů bylo mnoho. K prvním vlašťovkám jistě patřil projev ministra zahraničních vě-
cí Spolkové republiky Německo *Joschka Fischera* v květnu 2000 na Humboldtově uni-
verzité v Berlíně. *Joschka Fischer* ve svém příspěvku nazvaném *Od konfederace k fede-
raci – myšlenky o úplnosti (finality) evropské integrace* oslovuje obavy mnoha Evropanů,
kterým se evropská integrace zmenšila na byrokratickou záležitost bezduché a beztvaré
 Bruselské byrokracie v nejlepším případě nudné, v horším nebezpečné. Na otázku – „*Quo
vadis Europa?*“ – *Joschka Fischer* odpovídá, že Evropu čeká nezměrný úkol – integrovat
země střední a východní Evropy, a tak zdvojnásobit počet členů Unie. K tomu je však tře-
ba položit poslední cihlu do evropské stavby – politickou integraci. K postupnému řešení
dvou uvedených hlavních úkolů Unie – *k rozšíření a k politické integraci* – učinila Evro-
pa podle *Fischerova* názoru mnohé kroky. V Maastrichtu řešila otázky jednotné měny,
vnitřní a vnější bezpečnosti a problém evropských institucí. V Tampere k nim přidala pro-
blematiku rozvoje společné sféry justice a vnitřní bezpečnosti. V Kolíně a v Helsinkách
přibyl nový cíl – vytvořit společnou bezpečnostní a obrannou politiku.

Ruku v ruce s rozšířením je třeba řešit rozhodovací kapacitu Evropské unie. Její insti-
tuce byly vytvořeny pro Evropu šesti, nyní s obtížemi fungují pro evropskou patnáctku.
Jak by tedy mohla Evropská unie fungovat pro příštích třicet členů? *Fischerova* odpověď
je jasná; musí se přeměnit z unie států v plně parlamentní *evropskou federaci*. Tato ev-
ropská federace bude složena z Evropského parlamentu a z evropské vlády s plnou legis-
lativní a exekutivní pravomocí. *Fischer* však uvažuje pouze o federaci národních států
a o rozdělení „suverenity“ mezi Evropu a národní stát.

Nelehký úkol – zajistit reprezentaci Evropy národních států a Evropy občanů – chce
Fischer učinit pomocí dvou komor Evropského parlamentu. V dolní komoře by byli zá-
stupci národních parlamentů. Ve druhé komoře by zasedali přímo volení senátoři buď na
principu amerického Senátu (dva senátoři za stát), anebo německého Bundesratu (podle
počtu obyvatel jednotlivého státu). Obdobně i evropská exekutiva, evropská vláda by se
buď vyvinula ze současné Evropské rady a vlastně vznikla z národních vlád, nebo by vy-
cházela ze současné struktury Komise. *Joschka Fischer* jde dále a navrhuje přímou volbu
prezidenta. Vztahy mezi Unií a jednotlivými členskými státy by pak upravovala evropská
ústava, jež by jasně definovala kompetence evropské úrovně, vše ostatní by zůstalo na ná-
rodních státech. Štíhlá evropská federace by byla založena na sebedůvěrných národních
státech. Národní stát pro *Fischera* představuje garanci a legitimizaci unie občanů a států.

Ve snaze dosáhnout vytvoření evropské federace se *J. Fischer* odvolává na návrhy *Jac-
quese Delorse* a na jeho koncepci „*avant-garde*“, tak trochu „*EU v EU*“, tj. na skupinu
zemí (nejspíše šesti zakládajících států), která bude pracovat na prohloubení evropské inte-
grace a na vytvoření federace.⁴⁴ *Helmut Schmidt* a *Valéry Giscard d'Estaing* hovoří
o státech Euro-11 jako o nukleu posílené spolupráce.

Podle *Joschky Fischera* toto „gravitační centrum“ integrace, v němž nikdy nesmí chy-
bět ověřený tandem Francie a Německo, naplní *Schumanovu* ideu evropské federace.⁴⁵

V březnu 2001 Evropská komise vytvořila webovou stránku určenou k diskusi o evropské budoucnosti a nazvanou *Futurum*.⁴⁶ Belgický předseda vlády v očekávání svého předsednictví v EU ve druhé polovině roku 2001 charakterizoval tři důvody zahájení této diskuze:

- proces evropské integrace již završil padesátý rok, v této době se základní motivy a důvody založené na určité sociálně-ekonomické situaci značně lišily od současné situace;
- jako důsledek minulých i současných rozšíření Evropa prošla kvalitativními a kvantitativními proměnami;
- padesátiletá historie evropské integrace vytvořila vlastní nezávislou a technokratickou dynamiku, která se vzdálila evropským občanům a nižším rozhodovacím článkům, což přivedlo Unii k současné krizi identity.⁴⁷

Romano Prodi a komisařka pro otázky školství paní Vivian Readingová požádali všechny Jean Monnet profesory, aby svou intelektuální kapacitu věnovali diskusi o evropské vizi. Francouzský prezident Jacques Chirac a předseda vlády Lionel Jospin formálně zahájili diskusi o budoucnosti Evropy a ministr pro Evropu Pierre Moscovici vytvořil tým poslanců, představitelů byznysu, odborů, akademické obce a občanské společnosti, který pracuje na evropské vizi.

O rok později se k diskusi o budoucnosti Evropy vyslovil německý kancléř *Gerhard Schröder* a vyvolal řadu souhlasných či odmítavých reakcí. Květen 2001 se tak stal bohatým na evropské vize a prohlášení. Německý kancléř v přípravném materiálu pro konferenci SPD v listopadu 2001 načrtl svou vizi Evropy, uskupení obdobného německé federaci či Spojeným státům americkým. Materiál upozorňuje na skutečnost, že vztahy mezi EU a členskými státy, jak se vyvinuly do současnosti, již neodpovídají potřebám 21. století. Všimá si, že je obvykle obtížné identifikovat, která politická rovina je odpovědná za které rozhodnutí, jež ale vždy ovlivní život každého člověka. Tato skutečnost nedodává akcím na evropské úrovni požadovanou legitimitu. Proto SPD navrhuje přesné definování rozdělení kompetencí a jurisdikcí mezi Evropskou unií a členské státy při zachování principu subsidiarity. Ovšem právo delegovat nové kompetence na Evropskou unií má zůstat v rukou členských států.⁴⁸

Exekutivní moc by spočívala v rukou Evropské komise, v jejím čele by stál předseda volený Evropským parlamentem. Parlament by se dělil na dvě komory. Dolní by představoval přímo volený Evropský parlament s většími pravomocemi, včetně rozhodnutí o rozpočtu, o sociální politice, o daních a o imigraci.⁴⁹ Evropská rada by se rozšířila, a tak vytvořila druhou horní komoru Parlamentu – Sněmovnu evropských národů.⁵⁰

Kancléř se rovněž vyslovil pro přijetí evropské ústavy, jež by inkorporovala Chartu základních svobod, vytvořila evropský systém rovnováhy sil mezi Evropským parlamentem, Komisí a Radou na základě principů demokratické legitimacy, efektivnosti a průhlednosti. Evropská ústava by rovněž měla zjednodušit evropské smlouvy a učinit je demokratičtější, vyjasnit rozdělení pravomocí mezi Evropskou unií, národními státy, státy a komunitami. V neposlední řadě kancléř zdůraznil nutnost vytvořit efektivní základnu zahraniční politiky Evropské unie.⁵¹

Uším německých voličů jistě dobře zněl návrh na přenesení odpovědnosti v některých politikách na národní vlády, především v oblasti společné zemědělské politiky a regionální pomoci v rámci strukturálních fondů. Německo by rádo přesunulo nejnákladnější položku společného rozpočtu, který nejpodstatněji dotuje, na národní státy. Popularitu rovněž získalo posílení Evropského parlamentu, kde má Německo díky své početné populaci nejsilnější zastoupení.

Evropské reakce na kancléřovu vizi odrážely různost pozic jednotlivých představitelů a jejich „národní zájmy“. Francouzi žárlivě konstatovali, že kancléř mnoho nového nepřinesl a že by i Francie měla podstatněji zasáhnout do diskuze. Španělé vyjádřili obavu o osud strukturálních fondů, Rakousko projevovalo obavy z vize „superstátu“, Tony Blair by raději viděl horní komoru Evropského parlamentu složenou z národních poslanců a Parlamentu by rovněž nesvěřil tolik pravomocí, a to především v oblasti zdanění.⁵²

Německá pozice odráží zkušenost spolkového státu a předpokládá vytvoření evropské federace právě se spolkovými prvky. Na vhodnosti přijetí evropské ústavy se shodují politické strany i z pravého spektra z CDU.⁵³ Shoda panuje i ve snaze posílit pravomoci evropských institucí. Kancléř Schröder by sice na jedné straně předal Evropskému parlamentu širší spolurozhodovací práva a plnou rozpočtovou autoritu, na druhé straně by ale renacionalizoval některé společné politiky jako regionální a zemědělskou, čímž by tento rozpočet značně ztenčil. Při různém dílčím řešení panuje shoda o vytvoření druhé komory Parlamentu.

Německé koncepcce především u vládní garnitury můžeme označit za federální, ovšem se silnými mezivládními prvky. Joschka Fischer považuje především národní stát za garanta legitimizace unie občanů a států, rozdělení kompetencí by probíhalo především mezi evropskou a státní úrovní.⁵⁴

FRANCOUZSKÁ VIZE

Na projev Joschky Fischera z května 2000 navázala diskuze o budoucnosti Evropy.⁵⁵ Předznamenání francouzského zapojení do diskuze představoval článek ministra zahraničních věcí *Huberta Vedrina* uveřejněný ve *Financial Times* v září 2000 – *Reformou k větší Evropě*. Vedrin uvítal rozšíření Evropské unie, ovšem za nutnou podmínku považoval předcházející reformu Unie, která by ji učinila efektivní. Za zvláštní zmínku stojí jeho varování před vytvářením konceptů, jako je „*hard core*“ nebo „*avant-garde*“, které místo toho, aby Evropu sjednotily, ji mohou více rozdělit.⁵⁶

Francouzi sice do otevřené diskuze vstoupili později, ale zapojili se o to intenzivněji v květnu 2001. Francouzský prezident *Jacques Chirac* pronesl v den výročí Schumanovy deklarace 9. května projev k budoucnosti Evropské unie. Připomněl webovou stránku prezidentské kanceláře, na níž probíhá diskuze o budoucnosti Evropy. Postavil se za vytvoření *federace národních států* a potvrdil, že již nadešel čas pro vytvoření evropské ústavy, která by zakotvila rozdělení pravomocí národních států a evropských institucí.

Dne 28. 5. 2001 přednesl francouzský předseda vlády *Lionel Jospin* projev *O budoucnosti rozšířené Evropy*, který se zařadil k zásadním příspěvkům do diskuze o evropské vizi. Jospin prohlásil: „*Jsem Francouz. Cítím se Evropanem.*“⁵⁷ V první části svého příspěvku se věnoval evropskému sociálnímu programu, založenému na sdílených hodnotách, k nimž patří ekonomická prosperita spojená se sociálním pokrokem, Charta základních práv, ekonomická solidarita, jež vyžaduje i koordinaci ekonomických politik. Jospin prosazuje koordinaci vědy a výzkumu, aby se evropská společnost mohla opravdu nazývat společností vědění. Ve druhé části svého proslovu se L. Jospin věnoval nutnosti obrany kulturních dědictví, mnohosti a různorodosti, která je ohrožena unifikací a komercializací. Prohlásil, že kultura pro nás Evropany není produktem, je to především součástí naší identity.⁵⁸ Aby Evropa zabránila unilateralismu, musí být podle jeho názoru faktorem rovnováhy v mezinárodních vztazích.

Vizi budoucí Evropy se bezprostředně věnuje třetí oddíl Jospinova projevu, nazvaný *Politická Evropa vyžaduje hlubokou reformu*. Zmiňuje se zde o zahájené diskuzi a především o Schröderově vizi inspirované německou federací. Jospin zde představuje svůj koncept „*federace národních států*“, a tím se jeho názory příliš neliší od pojetí Joschky Fischera či Jacquese Delorse.⁵⁹

Jospin zpochybnil Schröderův návrh na navrácení některých politik do národní agendy, a to především strukturálních fondů a společné zemědělské politiky. Propojení evropské politiky s národní navrhuje pomocí užší spolupráce národních parlamentů a vytvoření Kongresu, permanentní konference národních parlamentů. Místo dvourychlostní Evropy navrhuje koncept posílené spolupráce, jak byl přijat na summitu v Nice.

Jospin (obdobně jako jeho kolegové) požaduje reformu institucí. Volá po posílení Evropské komise, jejíž předseda by měl být jmenován skupinou politických stran, která zvítězila ve volbách do Evropského parlamentu. I ostatní orgány evropského politického systému by měly být posíleny a rozhodnutí vždy přijata na základě kvalifikované většiny.

Všechny tyto změny by měly být zakotveny v evropské ústavě, tj. v novém dokumentu vycházejícím z Charty základních práv, který vzejde z diskuzí národních vlád, parlamentů i občanské společnosti.

Reakce na Jospinův projev na sebe nenechaly čekat. Tony Blair se ztotožnil s jeho důrazem na zachování francouzské identity v rámci Evropy, ovšem odmítl volání po daňové harmonizaci. Joschka Fischer ocenil blízkost francouzské a německé (tedy své) koncepce federace národních států. Mluvčí německého kancléře opatrně prohlásil, že Jospinův projev je svědectvím o živosti diskuze na evropské téma.⁶⁰

Ke kritikům Jospinova projevu se připojil i předseda českého Parlamentu Václav Klaus. „*Jedná se o téměř neuvěřitelné propojení jednoho konkrétního, sociálně demokratického či přímo socialistického programu s Evropou jako takovou. Je nás ale v Evropě – v členských i nečlenských zemích Evropské unie – hodně, kteří takovou socialistickou Evropu nechtějí.*“⁶¹ Co nejvíce vadí předsedovi českého Parlamentu, je skutečnost, že by L. Jospin chtěl, aby se Evropa (nikoli výlučně členské státy) utkala „*s nerovností, diskriminací, pracovními vztahy, vzděláním a zdravotní péčí*“.⁶²

Francouzský příspěvek do diskuze kombinuje federální a mezivládní model, protože prosazuje vytvoření federace národních států. Federální princip by zajistilo přijetí evropské ústavy, která by vycházela z Charty základních práv a svobod a určovala rozdělení kompetencí mezi Evropskou unií a členskými státy, jakož i mezi jednotlivými institucemi EU. U Jospina federální přístup posiluje např. požadavek harmonizace daní. Chirac sice ústavu požaduje, vzpírá se však federálnímu modelu. Francouzský postoj bychom na ose mohli umístit mezi více profederální německé pozice a britský mezivládní přístup.

BRITSKÝ PŘÍSPĚVEK

Přes veškerou snahu Johna Majora zdědil britský předseda vlády Tony Blair podle svých slov velmi opatrnickou britskou politiku vůči Evropě. Ta vlastně vyřazovala Spojené království ze spoluúčasti na vytváření nové Evropy. Často citovaný projev k diskusi o Evropě a samozřejmě i k dalšímu rozšíření Evropské unie na východ přednesl *Tony Blair* 6. 10. 2000 ve Varšavě. Pro britského ministerského předsedu se stala nejzávažnější otázkou, kam vlastně Evropa kráčí a jak by měla vypadat. Přednesl dva základní modely, které stojí na opačných pólech představ o Evropě:

- Evropa jako zóna volného obchodu podle vzoru severoamerické NAFTA;
- klasický federální model, v němž v čele Komise sedí volený předseda a Parlament vyvažuje výkonnou a zákonodárnou moc.

Problémem prvního modelu je, že nespĺňuje očekávání Evropanů. Evropa s jednotným trhem a s jednotnou měnou potřebuje užší hospodářskou spolupráci a koordinaci. Pokud má najít své místo na světových trzích a na globálním finančním trhu, musí hovořit jednotným hlasem. Sem ještě patří další očekávání Evropanů, které je snadnější a efektivnější zajistit společně než jednotlivými státy samostatně – otázky životního prostředí, organizovaného zločinu, ochrany hranic, zahraniční a bezpečnostní politika. Předseda vlády shrnul: „*To, co lidé od Evropy očekávají, je více než pouze volný obchod.*“⁶³ A dodává, že Evropa již není pouze o míru, ale o vytváření kolektivní síly.

Zároveň však Tony Blair odmítá superstát, který staví národy do pozice ovládaných nadstátními institucemi. Hovoříme-li o institucích Evropské unie, často je zmiňován demokratický deficit. Podle britského premiéra nejjistějším zdrojem demokratické odpovědnosti jsou přímo volení zástupci národů Evropy v národních parlamentech a vládách. Blair shrnuje: „*Evropa je Evropou svobodných, nezávislých suverénních národů, které se rozhodly spojit tuto suverenitu ve snaze o prosazení svých vlastních zájmů a veřejného blaha, protože společně mohou dosáhnout více než samostatně. Evropská unie zůstane unikátní kombinací mezivládní a nadnárodní.*“⁶⁴

Po vytyčení rámce modelu Evropské unie se Tony Blair věnoval návrhům na politickou reformu. Žádá, aby Evropská rada skutečně hrála roli výkonného orgánu s mnohem lépe

přípravenou a strukturovanou agendou. Předseda Evropské komise, který je členem Rady, by si měl vzít na starosti tento úkol a vždy připravit návrh jednání na rok dopředu.

K diskuzi o možnosti vytvoření evropské ústavy Blair říká, že se domnívá, že stejně jako Spojené království i Evropská unie se bude opírat o určité množství různých smluv, zákonů a precedentů. Nevidí nic zvláštního na tom, že diskuze o ústavě nemusí končit přijetím jednoho závazného dokumentu. Ovšem navrhuje přípravu prohlášení principů, které by mělo upravit, která rozhodnutí mají být přijímána na evropské úrovni, která na národní a která na regionální. Deklarace principů by se tak stala politickým, nikoli právním dokumentem.⁶⁵

Tony Blair rovněž doufá ve větší zapojení národních parlamentů, jejich budoucí úlohu vidí ve vytvoření druhé komory Parlamentu. Úlohou této komory by bylo garantovat splnění principů deklarace o rozdělení pravomocí. Formální konstituce vyžaduje právní schválení Evropským konstitučním dvorem a právě tuto roli by druhá komora Parlamentu plnila. Demokratické kontrole této komory by podléhala i společná zahraniční a obranná politika.

K zajištění efektivnější činnosti Komise uvažuje britský ministerský předseda o revizi počtu komisařů, což se o několik měsíců později povedlo na konferenci v Nice, stejně jako reforma vážení hlasů. Úvahy o dalším vývoji rozšířené Unie spojuje Blair s možností posílené spolupráce. Tu vidí ovšem ve velmi otevřených uskupení např. typu Schengenské dohody, odmítá vícerychlostní Evropu nebo vytváření tvrdého jádra.⁶⁶ Britský předseda vlády uzavřel své vystoupení tezí, že základy Evropské unie jsou zakotveny v demokratických národních státech. Budoucí Evropa má být supervelmocí, tedy nikoli superstátem.⁶⁷

Sledovat další pokračování britských příspěvků do diskuze je jistě zajímavé. Např. srovnání projevu ministra pro Evropu *Petera Haina*, který nejprve pronesl dlouhou řeč 17. července 2001 v Londýně v Church House s názvem *Hovořit jednoduše o Evropě*⁶⁸ a o několik týdnů později 4. září předstoupil před hosty Britské obchodní komory ve Štrasburku, v sídle Evropského parlamentu, s příspěvkem *O Evropě v Evropě*,⁶⁹ ukáže, které věty či odstavce se hodily pro domácí publikum, které pro evropské a které pro obojí.

Jeden z prostředků demokratizace Evropské unie a její přiblížení se občanovi vidí ministr Hain ve zjednodušení jazyka bruselských dokumentů, kterým rozumí jen úzká elita a s nímž i on, nový ministr pro evropské záležitosti, má problémy. V této souvislosti pochválil Bílou knihu o správě věcí veřejných (*White Paper on Governance*) jako první vlaštovku ve správném směru. Jeho směřování podpořil i summit v Nice, jenž odsouhlasil zjednodušení smluv.

V diskuzi o budoucím uspořádání Evropy podpořil ministr svého šéfa a připojil se k jeho návrhu sestavit druhou komoru Parlamentu ze zástupců národních parlamentů. Další pokračující proces harmonizace by neměl být samoučelný, neměl by rozhodně ohrožovat suverenitu zemí a odebírat jim důležité hospodářské mechanismy, jako je zdanění. V tomto duchu hlasovala i britská delegace na summitu v Nice.⁷⁰

Ministr zdůraznil skutečnost, že nikdo nezná demarkační čáru pravomocí mezi Evropskou unií a národními státy, a přimluvil se za návrh Tonyho Blaira na vytvoření deklarace principů rozdělení pravomocí na úrovni evropské, státní a místní. Hrdý projev britského ministra však plně podpořil diskuzi o budoucnosti Evropy, na jejíž společné stavbě se chce Spojené království podílet.

K diskuzi o budoucím uspořádání Evropy přispěl i nový ministr zahraničních věcí Spojeného království *Jack Straw*, který pronesl svou řeč *Evropa pro své občany* v prestižním Královském institutu mezinárodních věcí v Chatham House v Londýně 27. 7. 2001.⁷¹ Ministr zahraničních věcí označil sám sebe snad po vzoru svého kolegy z evropského resortu Haina za praktického Evropana, který žádá Evropskou unii, aby se více zajímala o výsledky než o procedury a nalezla rovnováhu mezi pokrokem a stabilitou. Po zhodnocení výhod plynoucích pro Spojené království z členství v EU ujistil posluchače, že v součas-

ném světě není dobře být samotnému a že sdílená suverenity je posílenou suverenitou. Tuto zkušenost získalo Spojené království ještě před vstupem do Evropského společenství na bázi NATO, OSN a dalších mezinárodních organizací.

Pěkné přirovnání použil ministr pro identitu. Odmítl tezi, že je možné mít pouze jednu – tedy britskou – stejně jako klobouk na hlavě. Naopak lidé mohou mít několik vrstev identit, které na sebe navlékají.⁷² Straw se odvolal na své předchůdce v diskuzi a na jejich citace, především na Jacquese Chiraca, který pronesl: „... *to nejsou Spojené státy evropské, o čem hovoříme, je to spojená Evropa států.*“ Citoval rovněž svého německého kolegu Joschku Fischera, že „*jedině národní stát může věrohodně propůjčit plnou demokratickou legitimitu evropským rozhodnutím.*“⁷³ Straw podpořil *ideu Evropy národních států*. Ovšem jedním dechem doplnil, že Evropa získává na ohromné síle právě svými evropskými institucemi. Komise navrhuje důležité programy, které přinášejí praktické přínosy pro občany, Parlament kontroluje Komisi a dává Evropanům přímý hlas v zákonodárném procesu, soudní dvůr zajišťuje, aby dříve dohodnutá pravidla platila.

Ministr podpořil svého ministerského předsedu, když citoval jeho návrh na přijetí deklarace principů. Jack Straw se přihlásil k Evropě, k evropské diskuzi, která má napomoci učinit Evropu pro občany věrohodnou. Spojené království je v Evropě a mělo by také pracovat pro Evropu, nikoli proti ní. Prohlásil, že Spojené království leží v Evropě a jediný smysluplný a soustavný přístup k zajištění národních zájmů představuje budování takové Evropy, jakou ji Spojené království chce mít.

Britský hlas reprezentovaný ministerským předsedou (ministři spíše jen rozvíjejí jeho teze) odmítá zúžení evropské integrace pouze na zónu volného obchodu a v podstatě hovoří o kombinaci mezivládního a nadnárodního modelu. Blair je sice ve výrazech opatrnější, odmítá např. ústavu, ale návrh deklarace principů nese její atributy.

VŠECHNY ČLENSKÉ STÁTY MAJÍ CO ŘÍCI

Summit v Nice – jak je uvedeno výše – požádal dvě země, které se dělily o předsednictví v roce 2001, Švédsko a Belgie, aby zahájily diskuzi o budoucnosti Evropy. Proto belgický předseda vlády vytvořil skupinu poradců, mezi něž patří významné osobnosti evropské politické scény jako např. Jacques Delors, Geremek, Dehaene, Amato a další.⁷⁴

Belgický předseda vlády ve svém příspěvku *The Future of Europe – Debate Guy Verhofstadt*, kterým otevřel diskuzi na internetových stránkách Evropské unie, vyzval k diskuzi ve dvou dimenzích – filozofické a politické. Filozofická rovina zahrnuje otázky další podoby integračního procesu v celé jeho komplexnosti, pro něž používá pojem *finalité*, problematiku evropské identity a evropských hodnot. Politická rovina hledá odpovědi na širokou škálu otázek – vnější vztahy Evropské unie a jejich reprezentace, evropský sociální model, Evropa jako faktor udržitelného rozvoje, evropská justice a azylová politika, obrana a daně jako faktor pokračující integrace.⁷⁵ Do těchto témat belgický předseda vlády zahrnul i problematiku otázek řízení a kompetencí uvnitř evropského prostoru, jejich dělení mezi členské státy a Evropskou unií, reorganizaci smluv, v nichž má být určeno, co má konstituční povahu, upřesnění statutu Charty základních práv a v neposlední řadě zajištění rovnováhy mezi institucemi Evropské unie navzájem.⁷⁶

Týden před převzetím předsednictví v EU do belgických rukou pronesl Guy Verhofstadt projev na 7. evropském fóru Wachau v rakouském Göttingu. Snažil se využít příležitosti, že ještě nepředstavoval celou EU, protože by ho svazovala určitá diplomatická omezení. Současný stav nazval krizí evropské identity, odtržením od občanů, jehož důsledkem bylo i irské odmítnutí závěrů z Nice. Za hlavní chyby označil nedostatečnou průhlednost, „bujení“ nejrůznějších aktů a jednání. Nápravu viděl ve skutečném uplatňování subsidiarity a v opravdové dělbě pravomocí a tázal se: „*Nezašla Unie v každodenní realizaci politiky příliš daleko?*“⁷⁷

Institucionální reforma Unie by podle názoru belgického předsedy vlády měla z Rady vytvořit druhou komoru Parlamentu, posílit Komisi v čele s voleným předsedou, kterého

by volili přímou volbou všichni obyvatelé Evropy. Verhofstadt dále navrhl sloučení funkce vysokého komisaře Solany a komisaře Pattena.⁷⁸

V obdobném duchu a velmi věcně a prakticky vyznělo *Memorandum vlád Belgie, Nizozemska a Lucemburska o budoucnosti Evropy*, které bylo přijato v roce 2001. Toto memorandum se zasazuje o přijetí evropské ústavy, která by přinesla dokonalejší popis pravomocí EU a členských států, zjednodušila by evropské smlouvy a sjednotila by je na základě základní ústavní smlouvy. Posílení pravomocí Komise i Parlamentu by doprovázela přímá volba předsedy Komise, určení prostředků pro odvolání celé Evropské komise nebo jejich jednotlivých členů a následné rozpuštění Evropského parlamentu v rámci vzájemné vyváženosti institucí. Po summitu v Laeken v prosinci 2001 by měla diskuze získat již strukturovanější rámec, který převezme Fórum složené ze zástupců Evropského parlamentu, Komise a vlád členských států s přispěním kandidátských zemí i občanské společnosti. Toto Fórum po široké diskuzi vypracuje doporučení a alternativy pro budoucí mezivládní konferenci.⁷⁹

Ve svém projevu pro CEPS v Bruselu v únoru 2001 se předseda švédské vlády *Goeran Persson* postavil proti pevně stanovenému programu diskuze o Evropě. Ten by se měl postupně identifikovat až v jejím průběhu. Podpořil sice témata indikovaná Evropskou radou:

- zjednodušení smluv,
- rozdělení kompetencí mezi členské státy a EU,
- určení budoucího statutu Charty základních svobod,
- určení role národních parlamentů v architektuře EU.

Zároveň však upozornil na možné problémy. Ty vidí např. v tom, že zjednodušení smluv může vést ke změně jejich smyslu.

Především hlasy z Beneluxu se více přiklánějí k federálnímu nadstátnímu modelu a velmi jasně znějí pro přijetí evropské ústavy, pro přímou volbu předsedy Komise a pro průhledné vymezení kompetencí. Blízká je i pozice Itálie, jejíž prezident *Carlo Azeglio Ciampi* v červenci 2001 navrhl Evropskou unii jako federaci národních států, přimlouval se za přijetí ústavy, jejíž základ by tvořila Charta základních práv, za posílení nadnárodní identity Komise a za posílení hlasování kvalifikovanou většinou.⁸⁰

KANDIDÁTSKÉ ZEMĚ PŘÍSPÍVAJÍ K DISKUZÍ

I když kandidátské země byly přizvány k diskuzi o budoucnosti Evropy a rozšíření Evropské unie je považováno za samozřejmou věc (v žádném z dosavadních příspěvků se v tomto směru neobjevil ani stín pochybnosti), hlasů z kandidátských zemí zatím do diskuze moc nepřispělo. Důvodů může být více: příliš velká zahleděnost na otázky spojené s přípravou na vstup, nezkušenost v evropských záležitostech či obava, aby některé názory neškodily rozšiřovacímu procesu.⁸¹

Své návštěvy Bruselu v létě roku 2000 polský ministr zahraničních věcí využil k tomu, aby přednesl představu kandidátské země o budoucím uspořádání Evropy. Ve své přednášce pro CEPS *Władysław Bartoszewski* varoval před vyloučením kandidátských zemí z diskuze, která rozhoduje o budoucnosti uskupení, v němž by již brzy měly být plnohodnotnými členy. Dále s použitím odkazu na vytváření center a periferií se velmi skepticky stavěl ke konceptu posílené spolupráce, který by mohl právě nové členy vytlačovat na okraj.⁸²

Polský ministr zahraničních věcí se pozastavuje nad termínem, který použil ve svém projevu Joschka Fischer – „evropská federace národních států“. Podle Bartoszewského není chápání etymologie slova federace u všech národů stejná a vzhledem k jejich historické zkušenosti může být i negativní. V této souvislosti se také odvolává na citát francouzského spisovatele Alberta Camuse, že Evropa žije díky svým rozporům a kvete díky svým rozdílnostem. V podstatě však výraznější příspěvek do diskuze nevnese.

Konkrétnější byly dva příspěvky polského prezidenta *Aleksandra Kwaśniewkého*, který se přiklonil spíše k mezivládnímu modelu s nadnárodními prvky. Evropskou exekutivu by

dal do rukou Komise, volené Parlamentem, jenž by měl mít i druhou komoru vytvořenou z členů národních parlamentů. Parlament by posílil většími pravomocemi v otázkách rozpočtu. Mezivládní tůhnutí ukázal návrh, aby na přípravě ústavy pracovali zástupci národních parlamentů.⁸³

Svůj vklad k diskuzi o budoucnosti Evropy pronesl ministerský předseda maďarské vlády *Viktor Orbán* v červnu 2001 v Budapešti. Většinu svého projevu věnoval problematice rozšíření Evropské unie a znovusjednocení Evropy. Tu by si přál v humánních dimenzích, kterou každý občan považuje za svou vlastní. Efektivní Evropa by měla představovat amalgám federálních a mezivládních elementů. V odstavci o konkurenceschopné Evropě Viktor Orbán opět označil rozšíření EU jako zdroj možností, jak splnit výzvy 21. století.⁸⁴

Za zvláště podnětné lze označit vystoupení estonského ministra zahraničních věcí *Ilvese* na berlínské Humboldtově univerzitě přednesené v únoru 2001. Estonský ministr provedl srovnání současného stavu Unie s utvářející se americkou federací koncem 18. století, značně volnou, která může být pro EU inspirací. Na tom by měl být založen i Evropský parlament, v němž by dolní komora byla tvořena na základě občanského principu a horní na základě státního. K tomu, aby nebyla oslabena úloha menších států, se rovněž inspiroval v americkém modelu volby prezidenta. Přímou volbou předsedy Evropské komise podmínil i jeho podporu většinou členských států. Ústava v jeho pojetí by nejen ustavila obecná pravidla, ale zároveň by bránila vzniku superstátu.⁸⁵

V CEPS v Bruselu pronesl svůj příspěvek do diskuze o budoucnosti Evropy český ministr zahraničních věcí *Jan Kavan*. Diskuzi označil za prostředek k předkládání různých vizí a přístupů a následně pak hledání jejich možného sblížení směrem k obecně přijatelným závěrům.⁸⁶ Dále řekl, že „*jasně a jednoznačně prohlašuje, že ČR přijme Unii takovou, jaká bude existovat v době jejího vstupu, a těší se, že bude spolu s ostatními pracovat na stále užší Unii*“.⁸⁷ Nespokojil se však pouze s tímto tvrzením a do větších podrobností se zabýval jednotlivými „horkými“ body evropské diskuze. Podpořil mechanismus, jenž by umožnil rychlejší tempo integrace zemím, které si to přejí, varoval však před nebezpečím nového dělení uvnitř Unie samé.

Kavan zdůraznil roli nadnárodních institucí, především Evropského parlamentu, žádal posílení ryze deklaratorního statutu Charty základních práv a jejího zařazení do širšího dokumentu, ať se nazývá evropská ústava či jinak, ale měl by vyjadřovat základní cíle a prostředky Unie. Český ministr rovněž podpořil tezi důležité role národních států, když prohlásil: „*Moje vize budoucí rozšířené Evropy je vizi otevřeného, moderního a pružného systému, který pro svoje cíle využívá v integraci v maximální možné míře komunitární metody, ale který, je-li třeba, nezavrhuje ani mezivládní spolupráci.*“⁸⁸

Český předseda vlády *Miloš Zeman* ve svém vystoupení *Příspěvek předsedy vlády České republiky Miloše Zemana k debatě o budoucnosti Evropy* nejprve vyzval k téměř nemožnému, aby Evropská unie regulovala proces globalizace. Vyslovil se pro komunitární přístup společně s mezivládním, přimlouval se za budování evropské a národní identity vedle sebe. Zde právě spatřuje nezastupitelnou roli národních parlamentů. Žádá zjednodušení evropských smluv a vytvoření fundamentálního právního dokumentu Unie. Sní o federální, silné a sjednocené Evropě, založené na demokracii, právu, ochraně lidských práv a vzájemné pomoci.⁸⁹

Především na evropské politické scéně se s velkým zájmem setkal projev českého prezidenta *Václava Havla* v Evropském parlamentu ve Štrasburku v únoru 2000. Společně s řečí pronesenou před francouzským Senátem v březnu 1999 jeho projev vlastně předznamenal mnohé a oživil témata, o nichž se začala vést diskuze až od jara roku 2000. Úvod svého vystoupení věnoval český prezident obecněji zasazeným úvahám o obsahu pojmu evropanství a jeho reflexe: „*Reflektovat evropanství znamená tázat se, jaký soubor hodnot, ideálů či principů pojem Evropy evokuje či je pro Evropu příznačný... Vstupuje-li tedy Evropa do éry sebereflexy, pak to znamená, že se jednak chce vymezit vedle druhých, jednak sama v sobě hledat to, co je dobré, co se osvědčilo, co míří do budoucna.*“⁹⁰

Značnou část jeho projevu tvoří úvahy nad evropskými hodnotami, především pak nad občanskou společností, která je pro Havla zárukou demokracie a autentické solidarity občanů. K evropským hodnotám řadí: „*respekt k jedinečné lidské bytosti, k jejich svobodám, právům i k její důstojnosti, princip solidarity, rovnost před zákonem a právní stát, ochranu všech typů menšin, demokratické instituce, oddělení moci zákonodárné, výkonné a soudní, pluralitní politický systém, úctu k soukromému vlastnictví i podnikání a tržní ekonomiku, rozvoj občanské společnosti.*“⁹¹

Konkrétnější byl Havlův návrh reformy institucí, který by měl jednání Unie zrychlit, zjednodušit a zprůhlednit. Podporu a potlesk evropských poslanců si vysloužila Havlova koncepce ústavy složené ze dvou částí. „*V první by byla formulována základní práva i povinnosti evropských občanů i států, základní hodnoty, na nichž sjednocená Evropa stojí, jakož i smysl a cíl její integrace. Ve druhé by pak byly popsány hlavní instituce Evropské unie, jejich nejdůležitější kompetence a jejich vzájemné vztahy.*“⁹²

Menší podporu získal druhý návrh českého prezidenta na zřízení druhé komory Parlamentu, jejíž poslanci by byli voleni nepřímou z poslanců národních parlamentů, a to např. tři zástupci za každou zemi. Tato komora (obdoba amerického Senátu) by posilovala rovnoprávnost všech členských států. Tím vlastně český prezident odpověděl v předstihu na otázku „vtažení“ národních parlamentů do rozhodovacího procesu EU.

K polyfonii hlasů zaznívajících z kandidátských zemí je možné se zmínit i o *Manifestu českého eurorealismu*, který vyšel z okruhu ODS a k jehož autorům patří i stínový ministr zahraničních věcí Občanské demokratické strany, poslanec Parlamentu *Jan Zahradil*. Manifest odmítá zvyšování pravomocí Evropské komise, Parlamentu i přijetí evropské ústavy. Podporuje flexibilní, vícerychlostní model, řekněme „*Europe á la carte*“. „*Flexibilitu přivítáme a podporujeme v té podobě, která některým státům umožní neúčastnit se společných politik, aniž by bránila jiným v jimi zvolené užší integraci. Měla by připomínat menu, kde si státy mohou vybrat, v jakých oblastech se chtějí integrovat.*“⁹³

Tvůrci tohoto manifestu však správně odhadli nebezpečí vytvoření tvrdého gravitačního jádra, jemuž by se ostatní státy musely přizpůsobit, aniž by mohly taková rozhodnutí ovlivnit. Spíše spekulativně znějí varianty švýcarské cesty, bilaterální dohody mezi EU a Českou republikou, která by nás zbavila možnosti spolurozhodovat o budoucnosti evropského integračního procesu. Norská cesta zapojení v rámci zóny volného obchodu (EFTA) inspirovala tvůrce manifestu tím, že by Česká republika nemusela přebírat „*obrovskou zátěž nepotřebné sociální, pracovní, environmentální a spotřebitelské legislativy EU*“,⁹⁴ tedy v podstatě to, co většina obyvatel evropských zemí považuje za velká pozitiva evropského integračního procesu. Značně problematicky zní kapitola o zapojení České republiky do Severoamerické zóny volného obchodu NAFTA. Geopolitické faktory neošálíme a je těžké si představit vytvoření zvláštních nadstandardních vztahů mezi Českou republikou a USA, když Česká republika realizuje pouze 4 % své obchodní výměny se Spojenými státy americkými.

Vytvoření co nejširšího stabilního evropského prostoru je nejen evropským zájmem, ale i zájmem Spojených států amerických, obě strany se v tomto procesu podporují. Nový americký velvyslanec v ČR Craig Stapelton ve svém projevu 24. 9. 2001 na Ministerstvu zahraničních věcí v Praze odpověděl na úvahy o budoucím členství České republiky v Evropské unii: „*Někteří pozorovatelé spekulují, že členství v Evropské unii znemožní rozvoj vřelých vztahů se Spojenými státy... Jsem přesvědčen nyní více než dříve, že je to ve skutečnosti špatný předpoklad... Nedávné útoky na Spojené státy nám připomněly, že společně sdílíme věrnost základním hodnotám svobody, bezpečnosti, demokracie a respektu k lidským právům. Všechno ostatní bledne, když jsou tyto hodnoty ohroženy... To je přesně, proč Spojené státy podporují snahy České republiky o vstup do EU. Členství v Evropské unii spojí zemi ještě pevněji mezi země, které sdílejí společné hodnoty a společnou oddanost svobodnému a otevřenému trhu. Navíc cíl členství v Evropské unii prokázal, že je hlavní hnací silou privatizace a sociálních reforem.*“⁹⁵ Diplomát se nemůže vyjádřit pregnančněji.

Hlasy kandidátských zemí jsou většinou obecnější, občas sebestředné s důrazem na rozšiřování Evropské unie a s moralizujícím aspektem, který je zřejmý především z polského a maďarského pohledu. Český pohled při své mnohosti hlasů i pohledů zní konkrétněji a poměrně zasvěceně. Z některých kandidátských zemí, a to především z Lotyšska a z Litvy, ze Slovinska a částečně i ze Slovenska, zaznívá obava z možného vzniku superstátu či příliš silné federace. Tyto obavy odrážejí dlouhodobé historické zkušenosti těchto zemí, které se teprve nedávno z federálních států vymanily a nespěchají ho vyměnit za „pevnost Evropa“. Přestože se tyto obavy ozývají z pozic spíše mezivládního modelu, můžeme shrnout, že se ve všech vystoupeních z kandidátských zemí objevuje požadavek sociální solidarity, který je spojen s posílením nadnárodní úlohy Unie.⁹⁶

HLASY Z EVROPSKÉ UNIE

Předsedkyně Evropského parlamentu *Nicole Fontaine* se na společném zasedání představitelů Evropského parlamentu a národních parlamentů členských i kandidátských států v březnu 2001 vyslovila pro přijetí evropské ústavy, jejímž základním kamenem by měla být Charta základních práv a svobod.⁹⁷

Květen 2001 byl na příspěvky do diskuze bohatý. Dne 29. května v pařížském prestižním Institutu politických studií (Science Po) pronesl zásadní řeč předseda Evropské komise *Romano Prodi* a navázal na Lionela Jospina citací z jeho vystoupení: „*Evropa je za prvé a především politický projekt.*“⁹⁸ Za hlavní priority označil Prodi prosperitu a solidaritu, které spolu úzce souvisejí. Naznačil mnohé hospodářské a sociální problémy, které před Evropou stojí, a navrhl jejich řešení: „*Unie potřebuje být spravována.*“⁹⁹

Prodi se věnoval nutnosti prohloubení obranyschopnosti Unie, vyjádřil rovněž odhodlání zasadit se o plnění dohody z Kyota. Ke všem úkolům dneška a zítřka (včetně rozšíření) jsou podle jeho názoru orgány EU již zastaralé. Prodi žádal o posílení role Komise jako exekutivního orgánu, přičemž rozhodovací role by zůstala v rukou Rady ministrů. Komise by měla posílit své působení v oblasti ekonomické a monetární Unie, zahraniční politiky i justice. Za základ uspořádání Evropy označil národní stát a vyzval k diskuzi o dělení pravomocí mezi úrovní místní, vládní a komunitární s použitím principu subsidiarity a přislíbil publikovat Bílou knihu o *governance* (vládě, správě věcí veřejných).

Bílá kniha jistě příjemně překvapila mnohé, kteří si vždy prokutávali cestičky nepříliš čtivými evropskými dokumenty. Psaná jasnějším a srozumitelnějším jazykem, za pomoci grafických úprav se 25. 7. 2001 objevila *Bílá kniha o evropské správě věcí veřejných (European Governance)*.¹⁰⁰ Za hlavní principy dobré veřejné správy označila otevřenost, účast, odpovědnost, efektivnost a soudržnost. K uskutečnění těchto principů navrhuje:

- strukturovat vztahy EU s občanskou společností,
- využít dovedností a praktické znalosti regionálních a místních prvků,
- vybudovat vzájemnou důvěru mezi tvůrci rozhodovacího procesu a experty,
- jasněji definovat evropské politiky a zlepšit jejich efektivnost,
- vyjasnit podmínky pro vznik evropských regulačních agentur,
- redefinovat role a odpovědnosti jednotlivých evropských institucí.¹⁰¹

Romano Prodi představil Bílou knihu Evropskému parlamentu 4. 9. 2001 a žádal o vytvoření „network Europe“, propojení mezi občany Evropské unie a jejich vtažení do rozhodovacího procesu. To vše by mělo vést k obnovení důvěry občanů v evropské instituce.

Nastal čas na převedení ideálu do reality. Evropský parlament jako instituce Evropské unie s určitou legitimitou zakotvenou v přímé volbě poslanců by měl sehrát důležitou roli.¹⁰²

Zatím se vyjadřují spíše politici. Na webových stránkách Unie, členských států i kandidátských zemí přibývají příspěvky do evropské diskuze. Evropská komise a další evropské instituce organizují konference, politická elita na národních úrovních zasedá ke kulatým stolům a konfrontuje své pohledy na evropskou finalitu. Jean Monnet profesori se

sešli v říjnu v Bruselu na semináři *EUROPE 2004 – LE GRAND DEBAT, Setting the Agenda and Outlining the Options*. A pak následoval prosincový summit v Laeken.

* * *

Svět Roberta Schumana a Jeana Monneta již patří minulosti. Přinesl té šťastnější Evropě padesát let míru a nebývalé prosperity. Evropa na přelomu tisíciletí představuje fundament stabilního ekonomického, politického, sociálního a kulturního společenství postaveného na demokratickém základě. Zásadní měrou k tomu přispěl i integrační proces, jenž postupně sdružoval průmyslově vyspělé demokratické země západní Evropy, které s velkou trpělivostí i růzností vizí tvořily z Evropy jednotný ekonomický celek s mnoha elementy politické spolupráce. Vize zakladatelů evropského prostoru šla dále a přibližovala se k federálnímu modelu uspořádání Evropy.

Evropské společenství vzniklo na základě rozhodnutí členských států a ty do větší či menší míry prosazují buď mezivládní model, opírající se především o státy samotné, či uvažují o větším přenesení své suverenity na nadnárodní celek ve víře, že právě sdílená suverenita jim poskytuje větší záruky bezpečnosti a suverenity.

Evropa a svět na přelomu tisíciletí však prožívají a odpovídají na nové zkušenosti a reality. Politické rozdělení Evropy na západní a východní padlo společně s berlínskou zdí. Svět se globalizuje a národní vlády mají např. omezenou možnost ovlivňovat hospodářskou politiku státu. Otevřená demokratická společnost realizuje svá očekávání na mnoha rovinách od regionální a místní přes národní a mezinárodní. Globalizuje se vzdělanost a vědění na bázi informační dálnice, globalizuje se i mezinárodní zločin, obchod s drogami i terorismus.

Evropa vykročila do nového tisíciletí optimisticky s vizí dalšího rozmachu pomocí rozšíření a zahrnutí té méně šťastné Evropy do rodiny prosperujícího demokratického společenství. Na splnění tohoto úkolu přistoupila s velkým odhodláním. Sama sobě však přiznala, že tato výzva ji zastihla trochu vzdálenou od samotných občanů členských států, byrokraticky ztěžklou a bez nové vize, která by ji jako katalyzátor posouvala dále.

Trauma neschopnosti řešit nové konfliktní situace na evropském kontinentě, které přinesl rozpad bývalé Jugoslávie, postavilo před Unii nutnost přehodnocení obranné politiky. Vždy mnohokrát opakované téma při charakteristice současné situace – hrozba globálního terorismu, který nezná hranic – nabylo své hrůzné podoby 11. 9. 2001 a změnilo poměrně bezpečný svět v nejisté místo. Jak dalece se změní svět a Evropa, se dá těžko odhadnout.

S vědomím nutnosti ukázat další cesty vývoje začala Evropa diskuzi o své budoucnosti. Vyjadřují se státníci, politici i politologové. Jak má vypadat Evropa ve třetím tisíciletí? Jak mají vypadat její instituce, aby odpovídaly jejím potřebám? Všechny příspěvky do diskuze se jednoznačně shodují na nutnosti posílení úlohy evropských institucí a redefinice jejich působnosti a na jejich zakotvení v závazném konstitučním dokumentu, ať nese název ústava, deklarace principů, či charta. Víceméně lze označit tato vystoupení za nadnárodní, v některých případech blízkí se federálnímu modelu. Kandidátské země uklidnilo, že ve všech jmenovaných příspěvcích evropských státníků jasně zaznělo, že vítají rozšíření Evropské unie, které současně dává nové výzvy i možnosti budoucího vývoje Evropy.

Modely příštího uspořádání Evropy se pohybují od federálního modelu (Schröder) k mezivládnímu modelu (Blair), nejčastěji jsou však uprostřed a žádají federaci národních států (Jospin, Chirac, Fischer). Předchozí tvrzení je však nutné přijmout se značnou opatrností. Schröder sice hovoří o federálním modelu, avšak zároveň navrhuje přenést některé důležité a zvláště finančně náročné politiky na národní úroveň, a tím vlastně federální model oslabit. Označit Blaira za reprezentanta a proponenta čistě mezivládní koncepce by bylo rovněž zjednodušující.

Jeden aspekt vynívá ve všech evropských příspěvcích. Vystoupení všech politických představitelů odráží vnitropolitickou situaci jejich zemí, oslovují především voliče vlast-

ní země a při hledání vizí Evropy hledí na Evropu prizmatem svých národních zájmů. Ovšem stejně silným hlasem zdůrazňují, že prosadit tyto národní zájmy lze mnohem snáze, pokud se o to pokoušejí evropské státy společně, jak zdůraznil Blair, „protože společně mohou dosáhnout více než samotné“.¹⁰³

Přenesme se z teoretické báze na reálně politickou. Jasně otázku v praktické rovině pojmenoval belgický předseda vlády Guy Verhofstadt ve svém projevu v Göttingu: „*Někteří tomu budou říkat federace, jiní svazek národních států. Na takové diskuzi o významu slov se nechci podílet. Nejde o to, jak systém pojmenujeme, ale o to, jak bude efektivní! Pouze efektivní Evropa, která bude respektovat velkou rozmanitost členských států a regionů, bude schopna dovršit projekt, který za padesát let přinesl národům Evropy tolik užítku a výhod.*“¹⁰⁴

Z uvedeného vyplývá, že ani federální model, ani mezivládní model v čisté podobě uskutečnit nelze. *Federální* by narážel na ambice a národní zájmy členských států, které přes veškeré sjednocující se snahy vždy budou hrát důležitou roli, a jsou to právě ony, které tvoří neopakovatelnou mozaiku, bohatost a rozmanitost společenství. Také samotný pojem *federace* používaný sice mnoha státníky (např. Lionelem Jospinem či Joschkou Fischerem) nikdy nebyl dostatečně objasněn a může mít mnoho podob (kanadský typ spíše konfederace, americká federace, švýcarské či německé spolkové uspořádání) a dává každému možnost projektovat si do tohoto pojmu právě svou zkušenost či přání.

Mezivládní model, pouhá spolupráce národních států a jakási snaha dojít ke společné dohodě, se po padesáti letech úspěšného integračního procesu jeví jen jako vzpomínka na minulost. Stejně jako snaha o dosažení *finalité* je spíš – *pium desiderium* – zbožným přáním. Přece Evropská unie a celý integrační proces nemohou dojít k jediné finalitě, ke své konečné podobě. EU má být dynamicky se rozvíjejícím ekonomickým a politickým, otevřeným a demokratickým společenstvím národních států, které flexibilně odpovídá na požadavky doby a kombinuje při optimalizaci svých přístupů komunitární a mezivládní spolupráci.

Prosperující, mírová a demokratická Evropa představuje *finalité* evropského integračního snažení. Evropský integrační proces za svých padesát let dějinami k tomuto cíli napomohl. Ani 21. století se bez něj neobejde. Získá možná nové kontury, neztratí však svůj obsah.

¹ Viz Declaration on the Future of the Union, www.evropska-unie.cz, s. 169.

² Viz tamtéž, s. 170.

³ Viz Goněc, Vladimír: *Evropská idea, I. Idea mírové, kooperující a sjednocující se Evropy do roku 1938*. Brno, 2000. Viz též Walterová, Eliška: *Objevujeme Evropu*. Praha: PF UK, Centrum evropských studií, 1997. Viz rovněž Keřkovský, Miloslav – Keřkovská, Alena: *Evropská unie. Historie, instituce, ekonomika a politiky*. Praha: Computer Press, 1999.

⁴ Blíže viz Drulák, Petr: *Vývoj teorií evropské integrace*. In: *Geneze a současnost evropské integrace*. Acta oekonomica, 5/2000. Praha: VŠE, 2000 a další práce téhož autora.

⁵ Viz Rosamond, Ben: *Theories of European Integration*. London: Macmillan Press, 2000, s. 10.

⁶ Haas, Ernst: *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950–1957*. Stanford University Press, 1958. In: tamtéž, s. 12.

⁷ Viz Deutsch, Karl and others: *Political Community and the North Atlantic Area: International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton University Press, 1957. In: tamtéž, s. 12.

⁸ Viz Wallace, Helen – Wallace, William (eds.): *Policy-Making in the European Union*. 3rd ed. Oxford, 1996. Viz též Jachtenfuchs, Markus – Kohler-Koch, Beate: *Europäische Integration*. Opladen, 1996. Viz rovněž McCormick, John: *The European Union, Politics and Policies*. Boulder: Westview Press, 1996.

⁹ Moravcsik, Andrew: *The Choice for Europe, Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. Cornell University Press, 1998, s. 1.

¹⁰ Viz Dinan, Desmond: *Ever Closer Union. An Introduction to European Integration*. London: Macmillan, 1999. Viz též Middlemas, Keith: *Orchestrating Europe. The Informal Politics of European Union 1973–1995*. London: Fontana Press, 1995. Viz rovněž George, Stephen: *Politics and Policies of the European Union*. 3rd ed. Oxford, 1996. Viz též Rhodes, Martin – Heywood, Paul – Wright, Vincent: *Developments in West European Politics*. New York: St. Martin's Press, 1997.

- ¹¹ Viz Tsoukalis, Loukas: *The New European Economy*. 2nd ed. Oxford, 1996. Viz též Mejstřík, Michal: Makroekonomické a finanční aspekty rozvoje eurozóny. *Finance a úvěr*, rok 2000, číslo 6.
- ¹² Viz Moravcsik, Andrew: cit. dílo, s. 3. Viz též Ludlow, Peter: *The Making of the European Monetary System*. London, 1992.
- ¹³ K federálním proudům jsou blízcí funkcionalisté, neofuncionalisté a transakcionalisté. K mezvládním proudům (intergovernamentalistům) můžeme přiřadit realisty. Ovšem to vše se značnou mírou tolerance a simplifikace.
- ¹⁴ Viz Spinelli, A.: *The Growth of the European Movement since the Second World War*. Penguin, 1972, s. 68. In: Rosamond, Ben: cit. dílo, 23.
- ¹⁵ Viz Goněc, Vladimír: cit. dílo, s. 113.
- ¹⁶ Viz tamtéž, s. 119.
- ¹⁷ Viz tamtéž, s. 148.
- ¹⁸ Viz tamtéž, s. 153.
- ¹⁹ Viz Dinan, Desmond: cit. dílo, s. 13.
- ²⁰ Viz Rosamond, Ben: cit. dílo, s. 29.
- ²¹ Viz Mitrany, David: *The Functional Theory of Politics*. London: Martin Robertson, 1975.
- ²² Rosamond, Ben: cit. dílo, s. 35.
- ²³ Viz tamtéž, s. 205.
- ²⁴ Viz Dehousse, Renaud: *European Integration and the Nation State*. In: *Development in West European Politics*, s. 37–56.
- ²⁵ Haas, Ernst: cit. dílo, s. 51.
- ²⁶ Viz Rosamond, Ben: cit. dílo, s. 52.
- ²⁷ Viz Haas, Ernst: *Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces 1950–1957*. Stanford University Press, 1968. Viz též Lindberg, Leon: *The Political dynamics of European Economic Integration*. Stanford University Press, 1963. Viz rovněž Haas, Ernst: *Beyond the Nation State, Functionalism and the International Organization*. Stanford University Press, 1964.
- ²⁸ Viz McCormick, John: cit. dílo, s. 13.
- ²⁹ Viz Kaplan, David H.: *Territorial Identities and Geographical Scale*. In: *Nested Identities, Nationalism, Territory and Scale*. Ed. by Guntram H. Herb, David H. Kaplan. Oxford: Rowman and Littlefield Publisher, 1999, s. 44. Viz též Mlinar, Zdravko: *Globalization and Territorial Identities*. Aldershot, Avebury, 1992, s. 15–34.
- ³⁰ Viz Rosamond, Ben: cit. dílo, s. 201.
- ³¹ Moravcsik, Andrew: *Negotiating a Single European Act*. In: tamtéž, s. 136.
- ³² Viz McCormick, John: cit. dílo, s. 14–15.
- ³³ Viz Milward, Alan: *The Frontier of National Sovereignty: History and Theory, 1945–1992*. London: Routledge, 1993. Viz též Welsh, Michael: *Europe United? The European Union and the Retreat from Federalism*. New York: St. Martin's Press, 1996.
- ³⁴ Viz Lord, Christopher: *Democracy in the European Union*. Sheffield Academic Press, 1998.
- ³⁵ Viz Drulák, Petr: cit. dílo.
- ³⁶ Viz To mark the opening of the debate on the future of Europe, message from the Guy Verhofstadt, Prime Minister of Belgium, *The Future of Europe Debate*, 7. 3. 2001, http://europa.eu.int/futurum/documents/speech/sp070301_2_en.htm
- ³⁷ Viz A View from Brussels, A Commentary on the EU by Peter Ludlow, 2004 and Beyond, CEPS, June 2001 s. 2, <http://www.ceps.be/Commentary/Jun01/Ludlow.htm>
- ³⁸ Šedivý, Jiří – Drulák, Petr: *Promýšlet Evropu*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001, s. 14.
- ³⁹ Viz Anderson, James: *A Global World? Re-ordering Political Space*. Oxford: Oxford University Press, 1995. Viz též Anderson, James – Goodman, James: *Transnationalism, territorialities and democracy in the EU*. London: Macmillan, 1999 a další.
- ⁴⁰ A View from Brussels, A Commentary on the EU by Peter Ludlow, 2004 and Beyond, The Centre for European Policy Studies, Brussels, June 2001, s. 1.
- ⁴¹ Viz Dinan, Desmond: cit. dílo, s. 11.
- ⁴² Delors, Jacques: *Budoucnost Evropské unie je ve federaci národních států. Příloha Mezinárodní politiky – Úvahy o budoucnosti Evropské unie. Mezinárodní politika, ročník XXV, rok 2001, číslo 9, s. 12.*
- ⁴³ Viz Declaration on the Future of the Union, Nice, December 2000, <http://www.evropska-unie.cz/dokumenty/Nice/>, s. 169–170.
- ⁴⁴ Viz Delors, Jacques: *France's avant-garde European*. *The Economist*, 9. 12. 2000, s. 48.
- ⁴⁵ Viz From Confederacy to federation – Thoughts on the finality of European integration. Speech by Joschka Fischer at the Humboldt University in Berlin, 12. 5. 2000, http://www.auswaert.../index_html?bereich-id=17
- ⁴⁶ Viz <http://www.euractiv.com/cgi-bin/eurb/gcint.../26671-312?>, 31. 5. 2001
- ⁴⁷ Viz To mark the opening of the debate on the future of Europe, message from Guy Verhofstadt, Prime Minister of Belgium, *The Future of Europe Debate*, http://europa.eu.int/futurum/documents/speech/sp070301_2_en.htm
- ⁴⁸ Viz National Conference of the Social Democratic Party of Germany, Nuremberg, 19–23 November 2001, Keynote proposal: *Responsibility for Europe*, Draft /Status 30 April 2001, <http://spd.de/english/politics/partycongress/europe.html>

EVROPSKÁ UNIE

- ⁴⁹ Viz Schroeder's Europe, A Eurovision song contest. The Economist, 5. 5. 2001, s.12 a 25–26, [http://www/euractiv.com/gci-bin/eurb/gcint.../26671-312?](http://www.euractiv.com/gci-bin/eurb/gcint.../26671-312?), 31. 5. 2001.
- ⁵⁰ Viz National Conference of the Social Democratic Party of Germany, Nuremberg, 19–23 November 2001, Key-note Proposal: Responsibility for Europe, Draft, s. 16.
- ⁵¹ Viz tamtéž, s. 17.
- ⁵² Viz Mixed Reactions to the Schroeders EU Reform Plans, www.euraktiv.com
- ⁵³ Viz Projev předsedy výboru pro integraci ve Spolkovém sněmu Friedberta Pflügera, Humboldtuniversität, 24. 4. 2001. Die Beteiligung der Parlamente in der Europäischen Verfassungsentwicklung, texty Reinholda Bockleta, www.bayern.de/Europa/BayerischeEuropapolitik.html, tiskové zprávy CDU.
- ⁵⁴ Viz Drulák, Petr: A look at EU future from candidate countries. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2001, rukopis (nestránkováno).
- ⁵⁵ Viz Chirac and Jospin launch French debate on future of EU, <http://www.euractiv.com/gci-bin/eurb/gcint.../26671-312?>, 31. 5. 2001.
- ⁵⁶ Viz Vedrine, Hubert: A greater Europe by Reform. Financial Times, 6. 9. 2000, www.ft.com
- ⁵⁷ <http://www.premier-ministre.gouv.fr/en/p.cfm?ref=24924>, 31. 5. 2001, s. 2.
- ⁵⁸ Viz tamtéž, s. 4.
- ⁵⁹ „Velmi silné federativní síly existují již nyní – nadřazenost evropského práva sankcionovaného Soudním dvorem, nezávislá Komise, Evropský parlament volený na základě všeobecného volebního práva, jednotný trh a jednotná měna. Ale mezivládní spolupráce doposud hraje důležitou roli a zůstane vždy nezastupitelná.“ – Tamtéž, s. 7.
- ⁶⁰ Viz Mixed reactions to Jospin's vision for Europe, <http://www.euractiv.com/cgi-bin/eurb/gcint.../26671-312?>, 31. 5. 2001.
- ⁶¹ Klaus, Václav: Varovný Jospinův projev. MF Dnes, 8. 6. 2001, s. 8.
- ⁶² Tamtéž, s. 8.
- ⁶³ Prime Minister's Speech to the Polish Stock Exchange, 6. 9. 2000, http://www.number10.gov.uk/newsasp_NewsId=1341,SectionId=32, s. 6.
- ⁶⁴ Tamtéž, s. 7.
- ⁶⁵ Viz tamtéž, s. 9.
- ⁶⁶ Viz tamtéž, s. 10.
- ⁶⁷ Viz tamtéž, s. 11.
- ⁶⁸ Viz Plain Speaking on Europe. Edited Speech by FCO Minister for Europe, Peter Hain, At the Progress Annual Lecture, Church House, London, Tuesday 17 July 2001–09–15, <http://www.fco.gov.uk/news/newstext.asp?5158>
- ⁶⁹ Viz On Europe, in Europe. Speech by Peter Hain, Speech by the Minister for Europe, Peter Hain, At a dinner hosted by the British Chamber of Commerce, Strasbourg, Tuesday 4 September 2001, <http://www.fco.gov.uk/news/spechtext.asp?5258>
- ⁷⁰ Viz tamtéž, s. 5.
- ⁷¹ Viz A Europe for Its Citizens – Lecture by the Foreign Secretary, Lecture by a Foreign Secretary Jack Straw, Royal Institute of International Affairs, Chatham House, London, Friday 27 July 2001, <http://www.fco.gov.uk/news/spechtext.asp?5195>
- ⁷² Viz tamtéž, s. 3.
- ⁷³ Tamtéž, s. 6.
- ⁷⁴ Viz Drulák, Petr: Předsednictví s buřinkou: Belgie v čele EU. Mezinárodní politika, ročník XXV, rok 2001, číslo 8, s. 39.
- ⁷⁵ Tuto problematiku rozvíjel belgický premiér ještě ve svém projevu v Göttweigu v červnu 2001, v němž žádal stanovení minimálních pravidel sociální ochrany, společnou azylovou a migrační politiku, skutečně společnou zahraniční politiku a věrohodnou politiku společné obrany. – Viz Guy Verhofstadt, vystoupení na 7. evropském fóru Wachau v Göttweigu, červen 2001, s. 5.
- ⁷⁶ Viz To mark the opening of the debate on the future of Europe, message from Guy Verhofstadt, Prime Minister of Belgium, The Future of Europe Debate, http://europa.eu.int/futurum/documents/speech/sp070301_2_en.htm
- ⁷⁷ Guy Verhofstadt, vystoupení na 7. evropském fóru Wachau v Göttweigu, červen 2001, <http://www.evropska-unie.cz/BudoucnostEvropy/clanek.asp?id=846>, s. 4.
- ⁷⁸ Viz tamtéž, s. 6–7.
- ⁷⁹ Viz Memorandum vlád Belgie, Nizozemska a Lucemburska o budoucnosti Evropy, 2001, <http://www.evropska-unie.cz/BudoucnostEvropy/clanek.asp?id=827>
- ⁸⁰ Viz <http://www.euroskop.cz/euroskop/site/oko/analyzy/BUEU.html>, s. 4.
- ⁸¹ Viz Drulák, Petr: A look at EU future from candidate countries, cit. dílo.
- ⁸² Viz Vision and Potential for a New Direction in European Integration, Direct text of a Speech by the Minister of Foreign Affairs of Poland, Wladyslaw Bartoszewski, CEPS Lunchtime Meeting, July 25, 2000, <http://www.ceps.be/Commentary/Webnotes/072500.htm>
- ⁸³ Blíže viz Drulák, Petr: A look at EU future from candidate countries, cit. dílo.
- ⁸⁴ Viz Contribution by Viktor Orbán, prime Minister of Hungary, to the Deabate on the Future of Europe, June 5, 2001, Budapest, <http://www.mfa.gov.hu/euint/future1.html>

- ⁸⁵ Blíže viz Drulák, Petr: A look at EU future from candidate countries, cit. dílo.
- ⁸⁶ Viz Budoucnost Evropy. Překlad části projevu ministra zahraničí J. Kavana v Bruselu, 19. 3. 2001–09–16, <http://www.euroskop.cz/euroskop/site/oko/analyzy/kavan.html>
- ⁸⁷ Tamtéž, s. 2.
- ⁸⁸ Tamtéž, s. 3–4.
- ⁸⁹ Viz Contribution by Prime Minister Miloš Zeman of the Czech Republic to „The Debate on the Future of Europe“, <http://www.euroskop.cz/euroskop/site/oko/analyzy/zeman.html>
- ⁹⁰ Projev prezidenta republiky Václava Havla před poslanci Evropského parlamentu, Štrasburk, 16. 2. 2000, s. 1, <http://www.euroskop.cz/euroskop/site/oko/analyzy/havel.html>
- ⁹¹ Tamtéž, s. 2.
- ⁹² Tamtéž, s. 2.
- ⁹³ Manifest českého eurorealismu (zkrácená verze). Jan Zahradil, Petr Plecítý, Petr Adrián, Miloslav Bednář. Praha, 2001, s. 4.
- ⁹⁴ Tamtéž, s. 8.
- ⁹⁵ U.S. Ambassador Craig Stapelton – September 24, 2001, Institute for International Relations, Prague, An American Perspective on the Future of U.S. – Czech Relations, s. 4.
- ⁹⁶ Viz Drulák, Petr: A look at EU future from candidate countries, cit. dílo.
- ⁹⁷ Viz Speech by Mrs Nicole Fontaine, President of the European parliament to the meeting of the European Parliament and the national parliaments of the EU member states and of applicant countries, Brusel, 20. 3. 2001, <http://www.europarl.eu.int/president/speeches/sp0075.htm>
- ⁹⁸ Speech by Romano Prodi, President of the European Commission, „For a strong Europe, with a grand design and the means of action“, Institute d’Etudes Politiques, Paris, 29. 5. 2001, http://europa.eu.int/comm/commissioners/prodi/paris_en.htm
- ⁹⁹ Tamtéž, s. 4.
- ¹⁰⁰ Viz European Governance, A White Paper, Commission of the European Communities, Brussels, 25. 7. 2001, COM(2001)428final, <http://www.europa.eu.int>
- ¹⁰¹ Viz tamtéž, s. 33.
- ¹⁰² Viz Speech by Romano Prodi President of the European Commission, „The European Union and its citizens: a matter of democracy“, European Parliament Strasbourg, 4 September 2001–09–27, http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/guesten.ksh?p_action.gettxt%gt&doc=SPEECH/01/3
- ¹⁰³ Prime Ministers Speech to the Polish Stock Exchange, 6. 9. 2000, s. 7.
- ¹⁰⁴ Guy Verhofstadt, vystoupení na 7. evropském fóru Wachau v Göttweigu, červen 2001, s. 6.